

РОЛЬ СПОРТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

***Анотація.** У статті розглядається та аналізується один із видів публічної дипломатії – спортивна дипломатія. Кожен видатний спортсмен асоціюється із країною, яку він представляє. Посідаючи високі місця на змаганнях, спортсмени прославляють не лише самих себе, а й країну, яка створює умови для розвитку їх талантів. Крім того, спортивні події є унікальним форумом для переговорів, адже там збираються високі посадовці з багатьох держав, що можуть у неформальній обстановці обговорити міжнародні питання. Важливе міжнародне значення мають також і спортивні організації. Спорт іде пліч-о-пліч із дипломатією. Історія нараховує чимало прикладів, що ілюструють їх взаємозалежність і вплив. Тому спорт не може залишатись осторонь міжнародного життя і є дієвим інструментом здійснення політичних, економічних, культурницьких та гуманітарних цілей.*

***Ключові слова:** спортивна дипломатія, публічна дипломатія, культурна олімпіада.*

***Abstract.** The article deals with and analyzes one of the kinds of public diplomacy – the sports diplomacy. Every well-known sportsman is associated*

¹ кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

² студентка 4 курсу спеціальності «Міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

with the country which he represents. Being at the forefront in the competitions the sportsmen make famous not only themselves but also the country in which the development of their personalities is possible. Furthermore, sports events are a unique forum for negotiation because many senior officials from different countries are assembled there and have the opportunity to discuss international issues during informal conversations. Sports organizations are also of a high international importance. Sport and diplomacy go side by side. There are a lot of examples of their interdependence and mutual influence. That is why sport can not be considered apart from international life and is a viable vehicle of accomplishing political, economic, cultural and humanitarian aims.

Key words: *sports diplomacy, public diplomacy, cultural Olympics.*

Аннотация. *В статье рассматривается и анализируется один из видов публичной дипломатии – спортивная дипломатия. Каждый известный спортсмен ассоциируется со страной, которую представляет. Занимая высокие места на соревнованиях, спортсмены прославляют не только себя, но и страну, которая создает условия для развития их талантов. Кроме того, спортивные события представляют собой уникальный форум для переговоров, ведь там собираются главы большого количества стран и могут в неформальной обстановке обсудить международные вопросы. Важное международное значение имеют также спортивные организации. Спорт идет бок о бок с дипломатией. Известно много примеров, иллюстрирующих их взаимозависимость и влияние. Потому спорт не может находиться в стороне от международной жизни и является действенным инструментом исследования политических, экономических, культурных и гуманитарных целей.*

Ключевые слова: *спортивная дипломатия, публичная дипломатия, культурная олимпиада.*

Постановка проблеми. Проблема національної ідентичності постає в умовах глобалізації перед кожною країною дуже гостро. Кожна країна має у своєму арсеналі цілу низку засобів, за допомогою яких створюється її бренд на міжнародній арені, за основу якого взято саме те, що вирізняє дану країну з-поміж інших. В загальному ці засоби називають публічною дипломатією, але це досить широке поняття, яке містить у собі ряд компонентів. Одним з таких компонентів є спортивна дипломатія. Проте цей феномен не має ґрунтового теоретичного підґрунтя, хоча і активно використовується на практиці. Крім того, спортивна дипломатія реалізується не лише країнами, а й організаціями та окремими індивідами, причому кожен аспект потребує окремого аналізу.

Мета статті – узагальнити теоретичні підходи до поняття «спортивна дипломатія», проаналізувати і порівняти практику її використання різними країнами і організаціями, довести необхідність спортивної дипломатії як дієвого засобу досягнення зовнішньополітичних цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські експерти вивчали спортивну дипломатію та приділили низку публікацій цій проблемі. Зокрема, політолог С.М. Кулик аналізує у своїх статтях спільне та відмінне між спортом та дипломатією. Він зауважує, що спорт, як і дипломатія – це своєрідна модель світу. Видатні спортсмени і дипломати, на його думку, – це імідж, бренд держави. Спортсмени, як і дипломати – це командні гравці, які приймають рішення та діють на власний ризик. У своїй грі вони дотримуються принципу справедливості -«fair play»; традицій; протоколу та етикету (відкриття / закриття Ігор, нагородження учасників); рангу і звань (наприклад, звання майстра спорту і дипломатичний ранг присуджують на все життя); ротації; поваги до рішень / угод (у спорті – тренерів, суддів, у дипломатії – глав держав, делегацій). Багато з них є національними героями у своїх країнах, а спорт став

своєрідною національною ідеєю [1]. Історик І.М. Грідіна приділила значну увагу спортивній дипломатії України [2].

Дуже цікавим є теоретичний доробок австралійського науковця Стюарта Мюррея та француза Роберта Редекера. Вони зауважують, що спорт і дипломатія – дуже полярні категорії [3]. Адже дипломатія – мистецтво мирного вирішення спорів і залагоджування конфліктів. Спорт же, на противагу, завжди передбачає конкуренцію, суперництво, а інколи – і приховану агресію. Тому термін «спортивна дипломатія» - свого роду оксиморон, адже в ньому поєднані категорії з антонімічним значенням. Проте у поєднанні вони утворюють зовсім новий концепт.

Російські історики Н. Боголюбова та Ю. Ніколаєва досліджували у своїх працях феномен спортивної дипломатії. Вони пропонують таке визначення поняття: спортивна дипломатія – це ряд формальних і неформальних дій держави, її дипломатичних представництв, спортивних представників, спортсменів і тренерів для досягнення цілей зовнішньої політики через спорт і спортивні змагання [4]. Вони пропонують і альтернативне визначення: спортивна дипломатія – це особливий вид діяльності, в якому спорт виступає засобом досягнення конкретних зовнішньополітичних цілей.

Аналізуючи значення спортивних подій, експерт Французького інституту міжнародних і стратегічних досліджень Пім Вершурен (Pim Verschuuren) [5] порівняв Олімпійські ігри 2008 року в Пекіні та Лондонські у 2012-му та їх значення для країн-господарів. Китай був відомий як потужна економіка світу, а Олімпіада дала можливість продемонструвати світу, чого вдалося досягти. Британія ж не потребує реклами. Для них Ігри стали чудовою нагодою зміцнити свій уже відомий позитивний імідж, продемонструвати інноваційний та креативний підхід до проведення подій міжнародного значення.

Уже згадувані автори Боголюбова і Ніколаєва присвятили також ряд публікацій ролі спортивних організацій у міжнародних відносинах та аналізу спортивної дипломатії, яку вони провадять. [6]

Основні результати дослідження. На підставі проаналізованих джерел пропонується виділити кілька форм спортивної дипломатії, а саме:

- 1) Дипломатія спортивних змагань
- 2) Дипломатія спортивних організацій
- 3) Спорт як засіб досягнення зовнішньополітичних цілей

Спортивні змагання справді сприяють встановленню дипломатичних зв'язків. На них завжди присутні найвищі державні посадовці. Кажуть, що «на Олімпійських іграх завжди збирається у 6 разів більше глав держав, ніж на саміті Великої двадцятки». Тому такий спортивний івент є унікальною платформою для багатостороннього діалогу. Відвідання подібних змагань високопосадовцями у більшості випадків носить продуктивний характер і має своїм наслідком хай не досягнення компромісу з найскладніших питань, але формування і зближення позицій сторін.

В цьому контексті варто згадати про «крикетну дипломатію». Крикет є дуже популярною грою у Британії та на території її колишніх колоній, причому провідними командами світу вважаються команди Індії та Пакистану, і нерідко саме між ними йде запекла боротьба за світову першість. Проте ці країни ворогують не лише на крикетному полі. З моменту виходу обох країн зі складу Британської імперії у 1947 році і утворення незалежних мусульманського Пакистану та індуїстської Індії між ними тричі відбувалися військові зіткнення. Причина – територія під назвою Кашмір, яку обидві країни вважають своєю. Впродовж ХХ століття і Пакистан, і Індія активно нарощували свій військовий потенціал, причому першому допомагали США, а СРСР робив ставку на останню. На початку ХХІ ст. ситуація загострилася через активну розробку обома країнами ядерних програм [7]. А в 2008 році в індійському місті Мумбаї

відбувся теракт, і Пакистан зіграв у цьому не останню роль. Дипломатичні контакти між країнами припинились. Ядерні сусіди були на межі четвертої війни.

Діалог було відновлено під час півфіналу світової першості з крикету в березні 2011 року. Прем'єр-міністри Індії та Пакистану разом дивилися матч, і за неформальною зустріччю послідували брифінги, телефонні розмови і офіційний дозвіл Ісламабада на спільне з індійським урядом розслідування подій 2008 року. Наразі зустрічі та діалог на вищому рівні теж мають місце. Хоч проблема Кашміру досі не вирішена, проте і збройного протистояння наразі не передбачається. До того ж, народи Пакистану та Індії близькі за менталітетом, хоч і сповідують різні релігії. А одним із об'єднуючих факторів є той самий крикет. Експерти ВВС називають його «послом миру в регіоні» [8]. Пакистанці радо вітають індійців, що приїждять до них подивитися та пограти в крикет, а останні теж гостинні по відношенню до пакистанських вболівальників, надають їм безкоштовне житло та влаштовують цікаві екскурсії індійськими містами. А значить, можна вести мову про успіх «крикетної дипломатії».

До того ж, проведення спортивних змагань – це чудова можливість ознайомити світ із культурою країни, яка є їх господарем. Люди з усієї планети приїжджають у країну і на власні очі бачать, якою вона є. Це дозволяє зламати стереотипи, створити позитивний імідж або зміцнити його. До того ж, проведення спортивних подій сприяє залученню інвестицій в економіку країни.

У цьому контексті варто навести приклад України. Напередодні Євро-2012 в європейських ЗМІ було створено дуже негативний образ України як осередку расизму, порушення прав людини та криміналу. Звичайно, ці меседжі вплинули на європейців, і в Україну приїхало набагато менше гостей, ніж могло бути. Проте ті, хто наважився, переконались у неправдивості та перебільшенні цих тверджень. Як показали соціологічні дослідження, 43% гостей оцінили організацію

проведення чемпіонату як «дуже добре», 32% - «добре». Більше 80% з них вперше відвідали Україну, і близько третини від загальної кількості гостей збираються приїхати в нашу країну ще раз. Можливо, тут на користь України зіграв той факт, що попередні очікування іноземців були сильно занижені. 52,25% опитаних підтвердили, що після футбольного чемпіонату їх сприйняття України покращилося [2].

Спортивна дипломатія реалізується не лише на особистісному рівні. В цьому аспекті слід виділити **дипломатію спортивних організацій**. Найвідомішою з них є, без сумніву, МОК – Міжнародний Олімпійський комітет. Останній здійснює активну гуманітарну діяльність у сфері освіти, культури, сталого розвитку і співпрацює з цією метою з ООН, ЮНЕСКО, ЮНЕП, реалізуючи до того ж і власні гуманітарні проекти. Саме МОК ініціював так звані культурні олімпіади. Мається на увазі ідея, що столиця Олімпійських ігор має розробити власну культурно-освітню програму, що знайомила б гостей із культурою приймаючої країни. Така програма була розроблена, зокрема, Пекіном у 2008 році. ООН і МОК спільно здійснюють поставки харчування дітям Анголи, Руанди та інших країн. А в рамках співпраці з ЮНЕП МОК створив спеціальну екологічну комісію для забезпечення екологічної безпеки під час підготовки до Олімпіади. Більшість Олімпійських ігор кінця ХХ – початку ХХІ ст.. проходили під гаслом екологічної безпеки. Це дає підстави стверджувати про великий гуманістичний потенціал спорту.

Наступний вимір спортивної дипломатії можна звести до засобу **досягнення зовнішньополітичних цілей**. Далі наведені конкретні приклади, що ілюструють ефективність, або навпаки, недостатність, такої дипломатії.

Відомим став вислів «пінг-понгова дипломатія». Саме вона поклала край напруженим відносинам між США та Китаєм, що ознаменували кілька повоєнних десятиліть. Ці відносини тривали з 1949 року, коли Комуністична партія Китаю відтіснила націоналістів на Тайвань, і Мао

Цзедун заснував Китайську Народну Республіку. Америка уряд Мао не підтримувала, офіційно його не визнала, що додавало гостроти у період Холодної війни, до того ж зазначені країни двічі виступали по різні сторони у збройних конфліктах (Корейська та В'єтнамська війни). США ввели торгове ембарго проти Китаю та активно підтримували китайських націоналістів на Тайвані. Хоча вже у 50х рр. у Варшаві проходили таємні переговори, де на порядку денному стояло питання активізації американо-китайських відносин, а Річард Ніксон перед вступом на пост Президента США у 1969 р. писав, що «Китай треба залучити у світову спільноту», переломним став 1971 рік.

Навесні 1971 року в Японії проходив чемпіонат світу з настільного тенісу, на якому зав'язалися особисті контакти між американськими та китайськими спортсменами. Спортсмени американської збірної отримали запрошення до Китаю, і у квітні вони у супроводі журналістів перетнули міст, що з'єднує Гонконг і Китай. Впродовж тижня вони грали у теніс та оглядали відомі місця. Їх фотографії з'являлись у пресі, а людей цікавило одне питання: якщо пішли на зближення спортсмени, чому не можуть піти на зближення політики? Може здатися дивним, але це відбулося буквально одразу. Вже у липні Китай відвідав Державний секретар США Генрі Кіссінджер і підготував історичний візит Ніксона, що відбувся у лютому 1972 року. В його ході США офіційно визнали, що існує лише один Китай, і відклали тайванське питання задля нормалізації відносин з Пекіном. Тиждень, який американські спортсмени провели в Китаї, Ніксон назвав «тижнем, що змінив світ». А Мао Цзедун висловився ще поетичніше. Він зазначив: «Маленька куля зрушила велику кулю». Малося на увазі, що маленький тенісний м'ячик зрушив планету Земля, відкрив світові загадковий і самотній Китай [9].

А от «баскетбольна дипломатія» виявилася не такою успішною. Безумовно, ситуація у Північній Кореї непокоїть світову спільноту. Передусім через те, що країна нагромаджує свій ядерний потенціал. Уже

на початку 2000х були створені боєголовки, здатні завдавати ударів по території Південної Кореї, з якою так і не встановлено дипломатичних відносин і формально триває стан війни (у 1953 році було підписано угоду про перемир'я, а не мир, що формально не вважається кінцем війни). З тих пір на Корейському півострові час від часу траплялися збройні зіткнення. США завжди у цьому протистоянні підтримували Сеул і неодноразово заявляли, що в разі конфлікту у Пхеньяна немає шансів.

І от у таких умовах з'являється проблиск надії, що Північна Корея відкриється світові. Легенда американського баскетболу Деніс Родман (відомий також своєю надміру екстравагантною поведінкою на публіці) у 2013 році здійснює поїздку до ворожої американській демократії Північної Кореї, де дивиться матч між збірними США і КНДР особисто з Кім Чен Іном – лідером офіційного Пхеньяна. На честь баскетбольної зірки у КНДР влаштовують урочистий прийом [10]. Повернувшись до США, Родман заявляє, що останній – чудовий політик і людина, а образ страшного диктатора – всього-на-всього міф. Він здійснює ще кілька поїздок до Пхеньяна, тренує північнокорейську збірну до гри з зірками Національної асоціації баскетболу США. Родман вводить термін «баскетбольна дипломатія» і каже: «Якщо я і є та людина, що зможе відкрити двері Північної Кореї для Америки та людей всього світу, то це значить, що моя місія виконана» [11].

Але Кім Чен Ін, як виявилось, робив ставку не на баскетбольну дипломатію, а на ядерну, продовжуючи розробку технологій і погрожуючи Сеулу. Тому двері КНДР для Америки і всього світу знову зачинились, не встигнувши відкритись. А міжнародна спільнота пророкувала активізацію контактів на найвищому рівні, як відбулось у 1971 році між США та Китаєм. Але там ситуація була інша. Сторони були давно готові до діалогу, а теніс лише підштовхнув їх до цього. У даному випадку жодна сторона не прагне послабити напругу. А тому констатуємо, що «баскетбольна дипломатія» не мала резонансного впливу на міжнародні відносини. Все ж

таки не слід перебільшувати можливості спорту. Є питання, якими можуть опікуватися лише політичні корифеї.

Висновки. Аналіз явища спортивної дипломатії дає підстави стверджувати, що спорт справді відіграє значну роль у міжнародних відносинах. Спортивні події є платформою для комунікації між політиками, що дає змогу обговорити проблеми міжнародного характеру, а також між звичайними людьми, і останні мають можливість позбутись стереотипів та сформувати адекватну думку про ту чи іншу країну. Цей метод творення бренду держави ефективний, адже комунікація відбувається безпосередньо, без участі ЗМІ чи інших каналів зв'язку. Спортивна дипломатія передбачає не лише платформу для переговорів, а є часом передумовою для реальних політичних дій, що підтверджується прикладами «крикетної» та «пінг-понгової» дипломатії. Успішні проекти спортивних організацій гуманітарної, соціальної, культурницької та екологічної спрямованості відомі на весь світ і просувають ідею, що спорт є дієвим механізмом розв'язання різноманітних міжнародних проблем. Таке саме призначення має і дипломатія. Тож феномен «спортивної дипломатії» як явища, що поєднує два способи взаємодії різних акторів із різних країн, має надалі і розвиватись теоретично, і втілюватись на практиці.

Список використаної літератури

1. Кулик С.М. Спорт і дипломатія – у пошуках спільного . [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/05/18/%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82-%D1%96-%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F-%D1%83-%D0%BF%D0%BE%D1%88%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%85-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD/>

2. Грідіна І. Спортивна дипломатія України: поразки і перемоги / І. Грідіна, Д. Куц // Історичні і політологічні дослідження. - 2013. - № 4. - С. 332-341. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2013_4_41
3. Murray S. Sports-Diplomacy: a hybrid of two halves. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2011-symposium/Sports-Diplomacy-a-hybrid-of-two-halves--Dr-Stuart-Murray.pdf>
4. Боголюбова Н.М., Николаева Ю.В. Спорт в палитре международных отношений: гуманитарный, дипломатический и культурный аспекты. СПб., 2011
5. IRIS - Institut de Relations Internationales et Stratégiques [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.iris-france.org/chercheurs/pim-verschuuren/>
6. Международный олимпийский комитет как актер гуманитарного сотрудничества [Електронний ресурс] Режим доступу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2011_8-1_09.pdf
7. Индия-Пакистан:причины противостояния [Електронний ресурс] Режим доступу: http://cripo.com.ua/index.php?sect_id=1&aid=171
8. Крикетная дипломатия, или Параллельная реальность современного большого спорта [Електронний ресурс] Режим доступу: http://school12bal.ucoz.ru/news/kriketnaja_diplomatija_ili_parallelnaja_realnost_sovremennogo_bolshogo_sporta/2013-04-17-97
9. Los Angeles Times “When 'the little ball moved the big ball' four decades ago” [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://articles.latimes.com/2011/jul/08/sports/la-sp-ping-pong-diplomacy-20110709>

10. Вести.Ru: Американский баскетболист Деннис Родман снова посетит Пхеньян [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1168428>
11. Вести.Ru: Баскетбольная дипломатия: Деннис Родман подготовил подарок Ким Чен Ыну [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1169632>